

ODNOS OSOBNE I KOLEKTIVNE MEMORIJE U UMJETNIČKOM OPUSU NELI RUŽIĆ

Roberta Skočić Strikoman

Sažetak

Rad tematizira opus splitske multimedijalne umjetnice Neli Ružić koja aktivno djeluje na splitskoj umjetničkoj sceni. Cilj je sagledati umjetničin opus analizirajući i sintetizirajući jedan važan segment njezine duboko promišljene umjetničke prakse, onaj koji se odnosi na promišljanje odnosa i isprepletenosti osobnog i kolektivnog sjećanja, odnosno memorije i službenih verzija povijesti. Istaknuti su biografski podatci važni za sljedeće čitanje rada, od kojih se izdvaja odlazak umjetnice u Meksiko krajem devedesetih godina prošlog stoljeća i njezin povratak u Split 2012. godine; iskustvo migracije koje je uvelike obilježilo opus Neli Ružić. Nadalje su istaknuta obilježja njezina umjetničkog opusa te njegove tematske odrednice. U glavnom dijelu rada predstavljeni su radovi kod kojih je na konkretan način izražena tema osobne i kolektivne memorije, tj. njezino problematiziranje. Selektirani radovi izvedeni su u medijima skulpture, objekta, instalacije, fotografije i videoinstalacije, a člankom je obuhvaćeno dvadesetak umjetničkih ostvarenja Neli Ružić. Središnji sadržaj iznesen je preko sedam izdvojenih radova (*Prije svitanja*, *Obiteljski arhiv*, *Dahovi (XX. stoljeće)*, *Putovnica*, *Snijeg*, *Pjesme za budućnost*, *Treće vrijeme*) mahom recentno izlaganih unutar hrvatskih umjetničkih krugova.

Ključne riječi: Neli Ružić, osobno i kolektivno, memorija, službene verzije povijesti, kritičko sagledavanje, arhiv

Uvod

Ovaj tekst bavi se umjetničkim opusom splitske multimedijalne umjetnice Neli Ružić. Umjetnica se svrstava u grupu autora koja se često označava opisnom sintagmom splitskih umjetnika srednje generacije te djeluje kao aktivan izlagač na splitskoj umjetničkoj sceni. Njezini radovi izvedeni su u različitim medijima, od instalacije, objekta, fotografije, teksta i umjetničke knjige preko filma, videoinstalacije i zvučnih radova do ambijenta i javnoprstorne intervencije, a često ih stvara kao procesualne radove te kori-

sti dokumentarne i arhivske prakse.¹ Ono što je uvelike obilježilo njezin umjetnički opus, zasigurno je odlazak u Meksiko krajem devedesetih godina i povratak u Split 2012. godine; iskustvo migracije donijelo je nove perspektive, kao i identitetska i prostorno-vremenska propitivanja koja je moguće iščitati iz autoričinih radova.

Prema istraživanju i saznanjima koja su prethodila pisanju, sintetski pristup temi opusa Neli Ružić izvan konteksta izložbenih projekata i autoričinih umjetničkih knjiga nije zapažen. Objavljeni tekstovi uglavnom su vezani za konkretna izložbena ostvarenja te usmjereni na jedan njezin rad ili njih nekoliko. Kako je naznačeno naslovom, opus Neli Ružić sagledat će se u ovom radu detektirajući i analizirajući temu osobne i kolektivne memorije odnosno povijesti, koja se provlači kroz čitav opus umjetnice, što će biti predstavljeno u odabranim radovima u kojima umjetnica polazeći od vlastitog iskustva prošlosti ide prema kolektivnom (političkom, univerzalnom). Može se na ovom mjesto spomenuti i kako Ružić svoje radove često rekonceptualizira i izmješta te se svakim izlaganjem na njima taloži nova simboličnost i sugestivnost, što pak pisanje o pojedinačnim radovima čini izazovnijim i zahtjevnijim.

Kako bi se pružio iscrpniji uvod u glavni dio teksta, u nastavku će se kratko predstaviti biografski podatci o umjetnici, istaknut će se obilježja njezina opusa, kao i teme koje ju zaokupljaju i kojima se sustavno bavi. Zatim će se prijeći na konkretna umjetnička ostvarenja Neli Ružić koja uprizoruju jedan dio njezinih promišljanja o odnosu i isprepletenosti osobnog i kolektivnog identiteta, sjećanja i povijesti. Obuhvaćeni radovi mahom su recentno izlagani unutar hrvatskih umjetničkih krugova od autoričina povratka u Hrvatsku do današnjih dana.

Kratka biografija Neli Ružić

Neli Ružić multimedijalna je umjetnica rođena 1966. godine u Splitu. Diplomirala je slikarstvo na Fakultetu primijenjenih umjetnosti u Beogradu 1990. godine, a potom 2013. magistrirala na dvogodišnjem poslijediplomskom studiju na Fakultetu umjetnosti (UAEM) u Meksiku. Dobitnica je mnogih nagrada i stipendija od kojih se izdvajaju: Druga nagrada na devetom izdanju *T-HT@msu.hr* (Muzej suvremene umjetnost u Zagreb, 2016.) i Nagrada Biennala Mladih (Galerija moderne umjetnosti u Rijeci, 1993.) te stipendija Conacyt (Meksiko, 2012. – 2013.), stipendija Grada Splita (1996.) i stipendija ArtsLink (1996.) za rezidenciju u Headlands Center for the Arts (Sausalito, California) u SAD-u.

1 „Neli Ružić: Izjava autorice o svom radu,“ Hrvatska udruga likovnih umjetnika, Split, pristupljeno 5. 5. 2022., <http://hulu-split.hr/artisti/ruzic-neli/>; Franka Babić, „Umjetnost i kultura prostori su reprezentacije i pridonose promijeni,“ *Universitas* 14, br. 163 (lipanj 2023): 29.

Tijekom devedesetih godina aktivno sudjeluje na hrvatskoj umjetničkoj sceni. Od 1994. do 1998. predaje teoriju oblikovanja i slikarstvo u Školi likovnih umjetnosti u Splitu te 1999. polaže stručni ispit za zvanje nastavnika slikarstva. Krajem iste godine odlazi u Meksiko što je važno životno iskustvo koje kasnije integrira u svoj rad. Kao profesorica u Meksiku predaje od 2003. do 2012. na Escuela Nacional de Pintura, Escultura y Grabado u Ciudad de Mexico, na Fakultetu umjetnosti UAEM u Cuernavaca te na Escuela de Artes Yucatan u Méridi. U Nacionalnom centru za umjetnost u Ciudad de Mexico predaje izborne predmete s interdisciplinarnim usmjerenjem, između ostalih Arhiv i dokumenti: konstrukcija memorije. U Hrvatsku se vraća 2012. te se sljedeće godine zapošljava kao nastavnica u splitskoj Školi likovnih umjetnosti. Pokreće galeriju Škola u kojoj je kao voditeljica od rujna 2014. do kraja 2017. osmišljavala i organizirala bogat galerijski program.² Od 2021. zaposlena je na Slikarskom odsjeku Umjetničke akademije Sveučilišta u Splitu, gdje je od 2016. radila kao vanjski suradnik u zvanju docenta,³ a u prosincu 2022. postaje pomoćnicom rektora Sveučilišta u Splitu za područje umjetnosti i kulture.⁴ Održava javna predavanja i razgovore, a 2020. kao kustosica 11. Almissa Open Art festivala u Omišu osmišljava temu Hitnost.⁵

Od 1990. realizirala je niz samostalnih izložbi te sudjeluje na brojnim izložbama, projektima i festivalima u Hrvatskoj i svijetu,⁶ a njezini su radovi dio fundusa mnogih galerija u više gradova i država.⁷

- 2 Podatci su preuzeti iz životopisa priloženoga u: Gradsko vijeće Grada Splita, *Prijedlog rješenja o imenovanju člana Vijeća u kulturi za muzejsko-galerijsku i likovnu djelatnost*, URBROJ: 2181/01-09-01/05-18-85 (Split, 13. lipnja 2018), 8–20. Dostupno na <https://www.split.hr/gradska-uprava/gradsko-vijece/sjednice-gradskog-vijeca/12-sjednica-gradskog-vijeca-grada-splita-19-lipnja-2018-godine>.
- 3 „Slikarstvo: O odsjeku“, Umjetnička akademija u Splitu, pristupljeno 30. 4. 2022., <https://www.umass.unist.hr/odjeli/likovna-umjetnost/slikarstvo/>.
- 4 Babić, „Umjetnost i kultura“, 28.
- 5 Neli Ružić, „Hitnost“, pristupljeno 2. 5. 2022., <https://www.almissa.org/arhiva/2020/>.
- 6 Životopis priložen u: Gradsko vijeće Grada Splita, *Prijedlog rješenja o imenovanju člana Vijeća u kulturi za muzejsko-galerijsku i likovnu djelatnost*, 8–20.
- 7 To su, primjerice, Galerija umjetnina, Split; Muzej moderne i suvremene umjetnosti, Rijeka; Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb; Kolekcija suvremene umjetnosti Galerije Marino Cettina, Umag; Canal Mediateca Caixa Forum, Barcelona; Museo de Mujeres, Ciudad de Mexico; Centro de Experimentacion e Investigacion en Artes Electronicas de la Universidad Nacional de Tres de Febrero, Buenos Aires. Jasminka Babić, „Neli Ružić // Sjene budućnosti,“ pristupljeno 12. 5. 2022., <https://www.galum.hr/izlozbe/izlozba/1492/>.

Tematske odrednice i obilježja umjetničkog opusa Neli Ružić

Za vrijeme boravka u Meksiku Neli Ružić „produbljuje svoje umjetničko istraživanje u medijima instalacije i video-instalacije u kojima se tematski bavi tranzicijskim identitetima, iskustvom migracije i memorijom.“⁸ Dvije glavne teme koje se protežu kroz njezin rad jesu s jedne strane istraživanje osobne i društvene povijesti te s druge istraživanje „različitim registara memorije“⁹; opus je tako tematski sačinjen od vrlo intimnih radova koji propituju „transgeneracijske obiteljske narative“ te radova koji se referiraju na društveni kontekst i javne prostore,¹⁰ a često su sve navedene teme, u većoj ili manjoj mjeri, istovremeno podvučene u pojedinačnim radovima. Upravo je ta višestruka simboličko-značenjska slojevitost jedna od bitnih odrednica umjetničkog rada ove umjetnice.

Detaljnije, Neli Ružić „u kontekstu migracijskih i tranzicijskih (id)entiteta“ svoje radove koncentrira oko pitanja preklapanja osobnoga i kolektivnoga, sjećanja i zaborava koji uvijek idu u paru, odnosa vlastite prošlosti, kolektivnog pamćenja i „dominantnih političkih povijesnih narativa“¹¹, zanimaju je suspregnute i neizrečene misli koje je službena povijest zanemarila ili preskočila,¹² na mjestima kolektivne traume propitkuje odnos politike zaborava i memorije,¹³ bavi se iščitavanjem sjećanja na osobnoj razini i razini svoje obitelji u opreci sa službenim verzijama povijesti prema kojima se često, gotovo uvijek, kritički postavlja. Nadalje, učestala je tema arhiva i izokretanja njegova uvriježenog poimanja, kao i metoda arhiviranja kojom Ružić mimetičkim principom ponovno sagledava i vrednuje¹⁴ određene teme te ispisuje vlastiti arhiv/povijest. Putem odnosa prošlosti u sadašnjosti i njezinim „sjenama“ u budućnosti umjetnica problematizira

- 8 Životopis priložen u: Gradsko vijeće Grada Splita, *Prijedlog rješenja o imenovanju člana Vijeća u kulturi za muzejsko-galerijsku i likovnu djelatnost*, 8.
- 9 Jasminka Babić, „Umjetnost gradu“, *Revizor 2*, br. 4 (2019): 28.
- 10 „Split: Otvorena izložba ‘Sjene budućnosti’ Neli Ružić“, *Dalmacija News*, pristupljeno 10. 5. 2022. <https://www.dalmacijanews.hr/clanak/svv6-u-galeriji-umjetnina-otvorena-izlozba-sjene-buducnosti-neli-ruzic#/clanak/svv6-u-galeriji-umjetnina-otvorena-izlozba-sjene-buducnosti-neli-ruzic>.
- 11 Babić, „Umjetnost gradu“, 28.
- 12 „Neli Ružić, Sjene budućnosti“, Muzej moderne i suvremene umjetnosti Rijeka, pristupljeno 6. 5. 2022. <https://mmsu.hr/dogadaji/neli-ruzic-sjene-buducnosti/>.
- 13 „Izjava autorice o svom radu.“
- 14 Sabina Salamon, „Treće je moguće“, u *Neli Ružić: Sjene budućnosti*, ur. Jasminka Babić i Sabina Salamon, katalog izložbe (10. 11. – 4. 12. 2016., 13. 12. 2016. – 13. 1. 2017.) (Split: Galerija umjetnina, Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2016), 36.

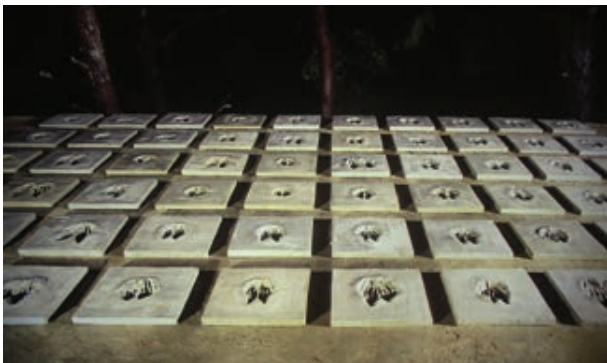
i vrijeme, sagledava ga u prostoru i po prostoru te je zanimaju problemi vremena, iskustvo i percepcija vremena, heterokronija i memorija.¹⁵

Polazeći od vlastitog iskustva i intimnog propitivanja „lomova i kulturnog izmještanja“ kroz koje je prošla u trima navratima,¹⁶ Neli Ružić istražuje „načine namjernog zaborava, poništavanja, negacije i potpune dekonstrukcije“, a s ostacima takvog procesa, ostacima prošlosti, „gradi nove strukture (budućnost).“¹⁷

Prije svitanja

Neli Ružić sudjelovala je 1995. godine na skupnoj izložbi pod nazivom *Checkpoint* održanoj u zagrebačkoj Modernoj galeriji (današnjem Nacionalnom muzeju moderne umjetnosti¹⁸) od 17. listopada do 7. studenoga. Izložbeni projekt idejno je bio usmjeren na zaustavljanje i kontrolu, odnosno uspostavljanje *Checkpointa*.¹⁹ Takva je koncepcija izložbe bila orijentirana na istraživanja unutar triju cjelina: *Intersticij*, *Fragmenti* te *Tetragram*, koje su posredovale teme praznine, izdvojenosti i pravilnosti.²⁰ Tom je prilikom Neli Ružić, prošavši selekciju Janke Vukmir²¹ koja je uvrštava u prvo poglavlje umjetničkog promišljanja – *Intersticij*, realizirala rad pod nazivom *Prije svitanja*. Radi se o modularnoj podnoj skulpturi²² koja se sastojala od skoro 80 kvadratnih betonskih ploča (reljefa) postavljenih na pod galerijskog prostora u obliku rastera od 13 stupaca i 6 redova. U ploče su utisnuti vanjski dijelovi dlanova u gesti umivanja te je u svaku od njih svoje dlanove utisnula druga osoba. Procesom sakupljanja

- 15 „Izjava autorice o svom radu.“
- 16 Iskustva umjetničkih lomova i izmještanja odnose se na rat i društveni preokret u Hrvatskoj početkom devedesetih godina, zatim na odlazak iz domovine krajem devedesetih te na ponovni povratak nakon trinaest godina. – Salamon, „Treće je moguće“, 33.
- 17 Jasminka Babić, „Ukradene sjene“, u *Neli Ružić: Sjene budućnosti*, ur. Jasminka Babić i Sabina Salamon, katalog izložbe (10. 11. – 4. 12. 2016., 13. 12. 2016. – 13. 1. 2017.) (Split: Galerija umjetnina, Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2016), 13.
- 18 Moderna galerija naziv mijenja u Nacionalni muzej moderne umjetnosti 2021. godine pod vodstvom ravnatelja Branka Franceschija. – „Povijest NMMU: Kratka povijest muzeja“, Nacionalni muzej moderne umjetnosti, Zagreb, pristupljeno 4. 5. 2022. <https://nmmu.hr/povijest-nmmu/>.
- 19 Vremenski kontekst izložbe odnosi se na suvremeni trenutak kraja Domovinskog rata.
- 20 Darko Šimičić, Jadranka Vinterhalter i Janka Vukmir, ur., *Checkpoint*, katalog izložbe (17. 10. – 7. 11. 1995.) (Zagreb: Moderna galerija, 1995), 2. i 5.
- 21 Šimičić, Vinterhalter i Vukmir, *Checkpoint*, 6.
- 22 Neli Ružić, *Nigdina/NOWhere* (Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, Neli Ružić, 2019), 64.

Sl. 1.
Neli Ružić:
Prije svitanja, 1995.,
modularna podna
skulptura, otok Šolta

Sl. 2.
Neli Ružić:
Prije svitanja, 1996.,
Izložba skulpture,
Kliška tvrđava, Klis

tragova bliskih ljudi te slučajnih prolaznika stvoren je jedan oblik arhiva koji čini anonimnu zajednicu i osjećaj zajedništva.²³ Ostavljanjem materijalnih tragova (utisaka) u prošlosti, odnosno ispisivanjem vlastite anonimne povijesti, Neli Ružić otvara temu osobnih sjećanja i prošlosti te u tom kontekstu temu arhiviranja, odnosno prezentiranja službenih verzija povijesti.

Skulptura je izlagana u više navrata sve do *Izložbe skulptura* 1996. godine na Kliškoj tvrđavi (na položaju *Mezzo*). Naime, ta je izložba trebala biti privremenog tipa, no nemarom organizatora ploče s utisnutim dlanovima na tvrđavi ostale su još dvadeset godina, nakon čega su pronađene u blizini originalnoga izložbenog postava. Skulptura s Klisa umjetnici nikad nije vraćena premda i sama ističe kako na tome nije inzistirala i kako joj je proces nastanka rada tada bio važniji.²⁴ Reljefi su pronađeni okrhnuti ili raspuknuti na više dijelova, razbacani po tvrđavi i mjestimično poslagani na hrpe te obrasli travom. „Betonska ruševina. Mala vječnost koja se troši. I onda zaboravi... / Svake godine su pomalo tonule, zarastale. Njihova je kvadratna forma izgubila uglove. / Nisam

23 Ružić, *Nigdina/NOWhere*, 64.

24 Ružić, *Nigdina/NOWhere*, 64.

Sl. 3.
Zatečeno stanje
skulpture Neli
Ružić *Prije svitanja*
(1995.), 2018.,
tvrđava Klis

ih poželjela pomaknuti niti iskapati²⁵ kako je Ružić zapisala u svojoj umjetničkoj knjizi. Potaknuta zatečenim stanjem, umjetnica promišlja o vremenu i njegovu prolasku na određenom mjestu što je nesumnjivo asocira na iskustvo migracije, koje ne vezuje isključivo za mjesto, i što će pretočiti u intermedijalni rad *Nigdina/NOWhere* koji čine eksperimentalni film (17:34, 2018.)²⁶ i knjiga (2019.) istog naziva u kojima istražuje arheologiju vremena, različite aspekte i percepciju vremena, temu kojom će se poslije sustavnije baviti u projektu *Timescape*.²⁷

Obiteljski arhiv

Niz je radova ove umjetnice kod kojih niti (tkanine, konac) imaju ključnu ulogu: s jedne su strane formalni gradbeni materijal dijela rada ili cjeline, a s druge (pre)nositelji umjetničkog sadržaja. U tom se smislu iz te skupine radova svojom relevantnošću za takav (ranije definiran) pogled na opus umjetnice mogu izdvojiti *Snježno crvena* iz 2000., *Reproduktivni sistem* 2001. – 2007., *Kukuljica (obala otoka)* i *Treće vrijeme* iz 2007. te *Obiteljski arhiv* koji je nastajao između 2005. i 2010. godine. U navedenim se djelima, kako je dobro primijetio i meksički kustos Carlos E. Palacios, „razotkriva retoričko i konceptualno bogatstvo koje umjetnica vidi u tekstilnoj građi.“²⁸ Neli Ružić prvi se put nakon 1999. godine (kada odlazi u Meksiko)

25 Ružić, *Nigdina/NOWhere*, 28.

26 Eksperimentalni film Neli Ružić *Nigdina/NOWhere* u cijelosti se može pogledati na: <http://neliruzic.com/nigdina-nowhere/>.

27 Više o tome vidi u: Babić, „Umjetnost i kultura“, 28.

28 Carlos E. Palacios, „Neli Ružić: fantazmagorične niti povijesti i vremena“, u *Neli Ružić: Sjene budućnosti*, ur. Jasminka Babić i Sabina Salamon, katalog izložbe (10. 11. – 4. 12. 2016., 13. 12. 2016. – 13. 1. 2017.) (Split: Galerija umjetnina, Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2016), 74.

Sl. 4.
Neli Ružić:
Obiteljski arhiv,
2005. – 2010.,
Institut za suvremenu
umjetnost, Zagreb

domaćoj publici predstavila krajem 2015. godine samostalnom izložbom *Time lapsus* koja je održana u Institutu za suvremenu umjetnost u Zagrebu²⁹ te potom u Salonu Galić u Splitu,³⁰ gdje se prvi put nakon povratka samostalno predstavila splitskoj publici. Jedna od glavnih nositelja koncepta ove izložbe upravo je tekstilna građa, dijelom koje je bio i *Obiteljski arhiv*, rad u kojem se konkretizira ideja o nitima koje povezuju obitelj.

Rad je nastao kao nusprodukt pranja u obiteljskoj perilici rublja *Miss America*³¹. Naime, umjetnica je prikupljala ostatke tkanina (niti) koji bi se u perilici nakupili i formirali u sitne kuglice koje bi perilica „izbacivala“. Taj je proces sakupljanja trajao od 2005. do 2010. godine³² te je na izložbi 2015. Ružić izložila 400 takvih kuglica.³³ Simbolično, a prema Palaciosu i duhovi-

29 „Neli Ružić: Time Lapsus, samostalna izložba“, Institut za suvremenu umjetnost, Zagreb, pristupljeno 10. 5. 2022., <http://www.institute.hr/program/neli-ruzic-time-lapsus/>; „Vlastita pripovijest i javna povijest“, Kulturpunkt.hr., pristupljeno 10. 5. 2022., <https://www.kulturpunkt.hr/content/vlastita-pripovijest-i-javna-povijest>.

30 „Znana i neznana povijest“, Kulturpunkt.hr., pristupljeno 10. 5. 2022., <https://www.kulturpunkt.hr/content/znana-i-neznana-povijest>; Saša Šimpraga, „Neli Ružić: Sadašnjost je mjesto odakle se sjećamo“, pristupljeno 16. 5. 2022., <https://www.portalnovosti.com/neli-ruzic-sadasnjost-je-mjesto-odakle-se-sjecamo>; „Neli Ružić / Time lapsus“, Hrvatska udruga likovnih umjetnika, Split, pristupljeno 10. 5. 2022., <http://hulu-split.hr/izlozbe/time-lapsus/>.

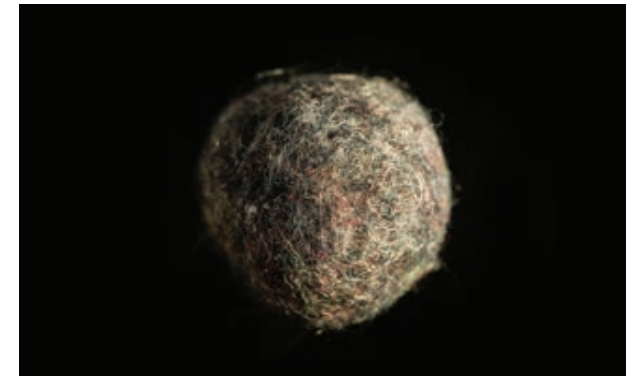
31 Šimpraga, „Sadašnjost je mjesto odakle se sjećamo.“

32 Jasminka Babić i Sabina Salamon, ur., *Neli Ružić: Sjene budućnosti*, katalog izložbe (10. 11. – 4. 12. 2016., 13. 12. 2016. – 13. 1. 2017.) (Split: Galerija umjetnina, Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2016), 86.

33 Šimpraga, „Sadašnjost je mjesto odakle se sjećamo.“

Sl. 5.
Neli Ružić:
Obiteljski arhiv,
2005. – 2010.,
prikaz kuglica tkanine
u vitrini, Institut za
suvremenu umjetnost,
Zagreb

Sl. 6.
Neli Ružić:
Obiteljski arhiv,
2005. – 2010.,
fotografija
pojedinačne
kuglice

to,³⁴ perilica je postala mjesto okupljanja obitelji. „Svaki zapetljaj vlakana sadrži geografiju veza“ u čemu meksički kustos prigodnom pronalazi frazu o „zamršenim rodbinskim vezama“, a klupka zamršenih niti vidi kao mala obiteljska stabla.³⁵ Niti bilježe zajedništvo članova obitelji stvarajući arhiv koji evidentira osobne povijesti, istovremeno ih međusobno zaplećući.

Prezentacija rada izvedena je u gotovo pointilističkoj maniri, mnogobrojna klupka niti različitih boja i veličina raspoređena su nešto gušće u sredini, a prema krajevima postava sve rjeđe. Takva kompozicija *Obiteljskog arhiva* pomalo je razigrana, nije neprirodno stroga, no izlaganje rada unutar vitrine kakvo je karakteristično za manuskripte, vrijedne knjige, rijetke primjere tiskovina i sl. daje mu potvrdu vrijednosti i ozbiljnost arhiva. Usto, umjetnica prilaže fotodokumentaciju, odnosno na ekranu prikazuje fotografije pojedinačnih kuglica. Specifičan je način autoričina odnosa prema prošlom i sadašnjem, a arhivskim postupcima ostvaruje odnos i

34 Palacios, „Fantazmagorične niti povijesti i vremena,“ 75.

35 Ibid.

prema budućem. U podlozi *Obiteljskog arhiva* moguće je prepoznati ideju o izvrtanju arhiva kao izvrtanju velikih i „bučnih“³⁶ povijesti. U tom smislu kuglice vune kao sasvim osobne (autoričine) i specifične „figure sjećanja“, nastale kao neželjeni ostaci, ipak uspijevaju okrenuti „hijerarhijsku ljestvicu naglavce.“³⁷ U kontekstu rada Neli Ružić one se mogu sagledati i kao osobne priče, svjedočanstva i činjenice koje su za službenu verziju povijesti nevažne, ignorirane, odbačene ili namjerno preskočene.³⁸

Dahovi (XX. stoljeće)

Serijom radova *Dahovi (XX. stoljeće)* umjetnica se bavi bilježenjem odnosno materijalizacijom nematerijalnoga, efemernog i „neuhvatljivog“³⁹ – daha. *Dahove* uspijeva snimiti pri posebnim uvjetima: sudionici bi topli dah ostavljali na zatamnjenoj stakli ispod noćnog neba i to zimi (jer za državanje daha ovisi o hladnoći i vlazi), a pri fotografiranju koristila bi se bljeskalica. Pomoću UV tehnologije dobivene su fotografije ispisane na staklene površine kvadratnih oblika. Fotografije su nastale 2007. godine, a rad je isproduciran 2016.⁴⁰ kada je u sklopu autoričine samostalne izložbe *Sjene budućnosti* u splitskoj Galeriji umjetnina prvi put izložen. Kustosica izložbe bila je Jasminka Babić, aktualna ravnateljica Galerije umjetnina, a izložba se mogla posjetiti od 10. studenog do 4. prosinca 2016. godine.⁴¹ Dok se izložbom *Time lapsus* umjetnica prvi put nakon povratka predstavila domaćoj (zagrebačkoj i splitskoj) publici, *Sjene budućnosti* označile su „prvi veliki izložbeni projekt“⁴² ove multimedijalne splitske umjetnice.

36 Salamon, „Treće je moguće“, 35.

37 Ibid., 35–36.

38 Navedenom se idejom Neli Ružić sustavno bavila provlačeći je kroz više radova, primjerice *Jama (babica, mit, tišina)* (2011.), *Pjesme za budućnost* (2013.), *Ploča (dvije planine)* (2016.).

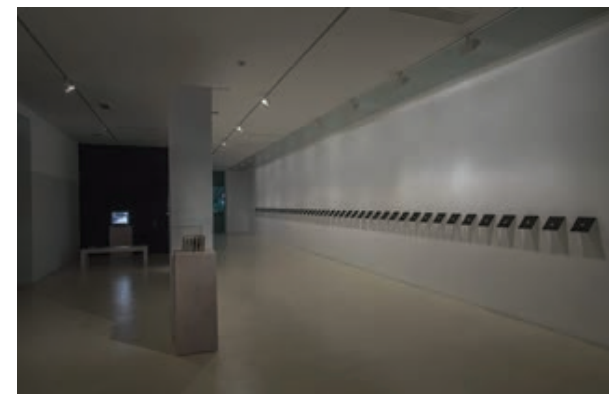
39 Babić, „Ukradene sjene“, 12.

40 „Neli Ružić izložba Timescape / Galerija MKC, svibanj 2021, autor videa Darko Škrobonja“, Multimedijalni kulturni centar, Split, pristupljeno 20. 5. 2022., https://m.facebook.com/watch/?v=386831619676631&_rd.

41 Babić, „Neli Ružić // Sjene budućnosti.“

42 „Iskustva migracije“, Kulturpunkt.hr, pristupljeno 10. 5. 2022., <https://www.kulturpunkt.hr/content/iskustva-migracije>; Babić, „Neli Ružić // Sjene budućnosti.“; „Otvorena izložba „Sjene budućnosti“ Neli Ružić.“ Izložba je u proširenom obliku realizirana i u Muzeju moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci (prezentirano je 25 radova, dok je u Splitu prezentirano njih 17 uključujući intervenciju u javnom prostoru *Crne zastave*) od 13. prosinca 2016. do 13. siječnja 2017., gdje je kustosica izložbe bila Sabina Salamon. Tom je prigodom u suradnji dviju navedenih galerija izdan katalog *Neli Ružić: Sjene budućnosti*

Sl. 7.
Neli Ružić: *Dahovi*
(XX. stoljeće),
2007. – 2016.,
Galerija umjetnina,
Split

Sl. 8.
Neli Ružić:
Dahovi (XX. stoljeće),
2007. – 2016.,
prikaz pojedinačne
pločice

Kroz motiv daha, koji je temeljna mjera vremena svakog pojedinca i za svakoga drukčija, Neli Ružić evidentira postojanje zajednice njoj bliskih ljudi s oba kontinenta.⁴³ Pri tome se otvara tema teritorijalne, mentalne i emocionalne prenosivosti i premošćivanja⁴⁴ koja je itekako

čije uredništvo potpisuju kustosice izložbi Jasminka Babić i Sabila Salamon.

43 Jasna Gluić, *Neli Ružić: Timescape*, tekst izložbe (8. – 29. 5. 2021.) (Split: Galerija MKC, Dom mladih, 2021), 2.; Sličan se postupak gradnje rada primjećuje i kod modularne skulpture *Prije svitanja* iako ona nema izraženu komponentu emocionalne veze s bliskim ljudima.

44 Sabina Salamon, „Third Is Possible – Reminiscences and Oral Tradition as Personal Baggage in the Processes of Cultural Displacement“, u *Between Mobility Control and Social Transformation: Art / Interdisciplinary Project Risk Change*, ur. Ksenija Orelj, Sabina Salamon i Marina Tkalčić (Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2020), 158.

prisutna u umjetničinom opusu. U galerijskom prostoru prezentirano je pedeset *dahova* u kontinuiranom nizu, uza svaki od njih naznačena je samo godina rođenja, a logika njihova postava ne slijedi kronološku logiku vremena. Umjetnica u njima pronalazi vlastite principe reda u čemu kustosica Jasna Gluić vidi „problematiziranje hipertrofije arhiva“ i dinamičan međuodnos prošlosti i sadašnjosti.⁴⁵ U jednom je intervjuu Ružić izjavila kako ju je zanimalo „nelinearno vrijeme, sinkronija i simultanost i neka vrsta transgeneracijske zajednice, vitalno i univerzalno, ali smješteno u konkretne povijesne trenutke“.⁴⁶ Također, činom datacije anonimnosti Ružić izokreće uvriježeno shvaćanje arhiva „kao mjesta univerzalnog i transvremenskog značaja“⁴⁷.

Radovi Neli Ružić primjeri su „postauratske umjetnosti slobodne od topografske omeđenosti, koncepta autentičnosti i novoga“.⁴⁸ Dakle, umjetnica svoje radove slobodno izmješta uklapajući ih u različite forme, koncepte i kontekste. *Dahove* također možemo pratiti kao primjer takve prakse; nakon *Sjena budućnosti* izmješteni su u kontekst izložbe *Timescape*, kako u neizmijenjenoj formi tako i u formi novog rada, multikanalne audiovizualne instalacija *Disati zajedno (mjerjenje kozmosa)*.

Putovnica i Snijeg

Dolaskom u Meksiko Neli Ružić počinje se sustavno baviti tragovima vlastite i obiteljske povijesti. Zaokupljaju je intimni predmeti kao što su fotografije, putovnice, knjige i odjeća koji postaju jedina veza s prošlošću. Takav arhiv stvari umjetnica ne koristi kao relikvije, nego naprotiv, započinje procese brisanja njihova sadržaja odnosno biti predmeta: slike postaju uništene, tekstovi izbrisani, a knjige izgrebene. Akcije takvog brisanja pomne su i pedantne te nisu posljedica nekontroliranih emocionalnih ispada ili nepromišljenosti. Umjetnica je svjesna da su njezine radnje ireverzibilne, „svako je brisanje entropijska gesta“.⁴⁹ Akcije-intervencije brisanja osobnog arhiva bile su pokušaj odmicanja afekata i emocija te njihova prepuštanja zaboravu kako bi se s jedne strane lakše pregrmjela udaljenost, ali i detektirali novi tragovi na razmeđu sjećanja i gubitka s druge

45 Gluić, *Neli Ružić: Timescape*, 2.
 46 „Država zloupotrebljava sjećanja“, *Oslobodjenje portal*, pristupljeno 16. 5. 2022., <https://www.oslobodjenje.ba/magazin/kultura/film/kina/drzava-zloupotrebljava-sjecanja>.
 47 Salamon, „Third Is Possible“, 159.
 48 Babić, „Ukradene sjene“, 13.
 49 Andrea Torreblanca, „Neli Ružić“, u *Neli Ružić: Sjene budućnosti*, ur. Jasminka Babić i Sabina Salamon, katalog izložbe (10. 11. – 4. 12. 2016., 13. 12. 2016. – 13. 1. 2017.) (Split: Galerija umjetnina, Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2016), 53.

Sl. 9.
Neli Ružić:
Putovnica, 2005.

Sl. 10.
Neli Ružić:
Snijeg, 2005.

strane. U radnjama brisanja, uklanjanja i poništavanja autorica je prepoznala metaforu otuđenja te da osobni arhiv nije tek „mjesto senzibilnosti“, nego „utjelovljenje kolektivne političke povijesti“, zbog čega je preostalo propitati vlastiti identitet i sjećanje te odnos s prošlošću i domovinom.⁵⁰

Navedenim je slijedom misli 2005. godine⁵¹ nastala *Putovnica*. Rad čini jugoslavenska putovnica koju je umjetnica poništila tako što je sve podatke koji su nosili identitetske odrednice, kao što su ime, prezime, datum i mjesto rođenja, potpis i sl., poništila aplikacijom korektora, a fotografiju odstranila.⁵² Novonastali predmet ne identificira nikoga, a s obzirom na to da pripada zemlji koja više ne postoji (ili postoji u sjećanju

50 Torreblanca, „Neli Ružić“, 53.
 51 Babić i Salamon, *Neli Ružić: Sjene budućnosti*, 60.
 52 U starijem radu Četka (1994.) prvi se put pojavljuje ideja „velikog brisanja“ koja se poklapa s nastupom traume i revizijom povijesti, nakon koje će uslijediti različite inačice te teme. – Salamon, „Treće je moguće“, 34.

i povijesti), ni sam nema nikakav identitet. U tom se radu, kako navodi Palacios, Neli Ružić prisjeća i ukazuje na „gramatiku nasilja“ u Hrvatskoj devedesetih godina prošlog stoljeća, ideju o poništavanju i „brisanju“ svega što je bilo povezano s bivšom Jugoslavijom uključujući prošlosti pojedinaca koje su također morale biti izbrisane.⁵³

Iste godine, na prethodno navedenim polazišnim promišljanjima, nastaje rad *Snijeg*. Ovog se puta radi o fotografiji na koju umjetnica intervenira istim sredstvom – korektorom. Rad prikazuje dvije figure izvedene poput sjena koje hodaju na polju horizontalnih traka. Crno-bijela fotografija prikazuje pejzaž, sudeći prema naslovu, prekriven snijegom u kojem su smještene figure odjenute kaputima koji ih štite od hladnoće. Jedna je figura potpuno zatamnjena, nalikuje sjeni i kreće se prema središtu prikaza, dok se druga, izbijeljena korektorom, doima statičnom i usmjerenom prema gledatelju. U odabiru snijegom prekrivenog krajolika krije se ključ čitanja kompozicije. Umjetnica iz migrantske, izmještene pozicije intervenira korektorom na poslijeratnu fotografiju snimljenu u Splitu, gradu s kojim je duboko emocionalno povezana i koji dijeli istu klimatsku karakteristiku s Meksikom gdje su snježna razdoblja rijetka i neobičajena. Na taj je način nastala alegorijska slika čiji likovi predstavljaju polarizaciju unutar umjetnice na dva lika: jedan emocionalni u Hrvatskoj i drugi koji djeluje i boravi u Meksiku. Međutim, Neli Ružić sjećanje ne promišlja kao nostalgiju, nego „nostalgija, zahvaljujući strategiji emancipacije od bilo kakve sterilne sentimentalnosti, postaje temom refleksije koja je prvenstveno vezana uz simboličnu konstrukciju nekog hibridnog mjesta između vremena i povijesti, prisutniju fantazmagoriju koja isprepliće prošlost s našom sadašnjošću.“⁵⁴

Pjesme za budućnost

Nastavljeno na prethodno potpoglavlje, procesima sučeljavanja sjećanja i zaborava Neli Ružić dolazi do povijesti kao konteksta i jezika. U Meksiku je umjetnica bila primorana zanemariti vlastiti jezik i naučiti novi, „zauzeti mjesto između šutnje i prijevoda“⁵⁵, mjesto koje počinje istraživati te nastaju radovi *Planine (materinji jezik)* (2005.) i *Lengua Materna / Materinji jezik* (2007.).⁵⁶ U tom je istraživanju zaključila kako nije ona jedina koja je „ušutkana“, nego da se i njezina domovina nalazi u jednakoj situaciji. Devedesete su godine u Hrvatskoj obilježene raspadom Jugoslavije i ratom, a posljedično su provodene revizije i purifikacije⁵⁷ jezika/identiteta, čime

- 53 Palacios, „Fantazmagorične niti povijesti i vremena“, 74.
- 54 Palacios, „Fantazmagorične niti povijesti i vremena“, 73–74.
- 55 Torreblanca, „Neli Ružić“, 54.
- 56 Babić i Salamon, *Neli Ružić: Sjene budućnosti*, 62 i 65.
- 57 „Država zloupotrebljava sjećanja.“

je kolektivna povijest zemlje ušutkana i izbrisana. Stoga se Ružić, umjesto eliminacije i brisanja vlastitog arhiva, okrenula artikulaciji političkih narativa koji su bili suspregnuti, izostavljeni ili preskočeni.⁵⁸ Boravak u udaljenoj kulturi dao je umjetnici percepciju vlastite kulture i otvorio mogućnost dekonstruiranja u njoj ugrađenih ideologija.⁵⁹

Na temelju navedenih promišljanja nastaje, uz primjerice rad *Jama (babcica, mit, tišina)*, i rad *Pjesme za budućnost* koji je u obliku trokanalne videoinstalacije izveden 2013. godine. Spoj osobnoga i kolektivnoga ogleđa se u tom radu u odabiru aktera i pjesama. Neli Ružić u marjanskoj šumi (Split) snima svoga oca kako mrmlija poznatu melodiju *Marjane, Marjane*, upisanu u lokalni i nacionalni identitet, te prijateljicu Tanju Kolar⁶⁰ koja mumlja *Internacionalu*, socijalističku himnu. Snimke pridružuje ranije realiziranom i izlaganom radu *Crvena šuma* (2012., Meksiko) u kojem njezin sin Luka na flauti izvodi *Konjuh planinom*, partizansku pjesmu iz Drugoga svjetskog rata. Odabranim se pjesmama razotkriva transformacija hrvatskog društva,⁶¹ a značajnu ulogu u tome ima (auto)cenzura i potisnuta sjećanja.⁶²

Prvi dio tog videotripta⁶³ čini videoinstalacija *Crvena šuma* koju Ružić izlaže i individualno. Rad je snimljen u Meksiku 2012. godine kao svojevrsna reakcija na obiteljsku priču o smrti umjetničina strica Miljenka Ružića koji je kao partizan strijeljan na Mosoru 1943. godine. Suborci su ga skrili u jamu i prekrili borovim granama, a nakon nekoliko sati, kada su se vratili da ga odvedu u šumu, nisu uspjeli pronaći njegovo tijelo. Otac umjetnice, koji je tada imao deset godina, proveo je život nadajući se bratovu povratku. Jednom je prilikom 1992. godine šebući Mosorom naišao na ploču s bratovim imenom, a dvije godine kasnije, vrativši se na isto mjesto, zatekao je samo komade polomljene ploče na tlu. Kao način sublimacije toga obiteljskog narativa, Ružić uprizoruje scenu u suradnji sa sinom Lukom koji, smješten u šumu, na flauti izvodi poznatu jugoslavensku pjesmu *Konjuh planinom*.⁶⁴ Nastala na ruskoj melodiji, pjesma unosi emocionalni

- 58 Torreblanca, „Neli Ružić“, 54.
- 59 „Država zloupotrebljava sjećanja.“
- 60 Salamon, „Treće je moguće“, 34.
- 61 Torreblanca, „Neli Ružić“, 54.
- 62 Salamon, „Treće je moguće“, 34.
- 63 Tonči Kranjčević Batalić, „Umjetničke čakule: S novom budućnošću izranjaju i nove prošlosti“, pristupljeno 12. 5. 2022., http://ss-likovne-umjetnosti-st.skole.hr/print/?prt_name=news&prt_id=716.
- 64 Ključna strofa navedene pjesme koja korespondira s naslovom rada glasi: *Kiše jesenje po grobu su lile. / Bure snježne kosti su raznijele. / Iz krvi rumene husinjskog rudara, / Crvena je šuma izlistala.* Autor stihova pjesme *Konjuh planinom* je Miloš Popović. – „Konjuh planinom – stihovi“, Udruga antifašista Dubrovnik, pristupljeno 12. 5. 2022., <http://www.uafdu.hr/konjuh-planinom-stihovi/>; Neli Ružić, „Red Forest“, pristupljeno 12. 5. 2022., <http://neliruzic.com/red-forest-2012/>.

Sl. 11.
Neli Ružić: *Pjesme za budućnost*, 2013., trokanalna videoinstalacija

Sl. 12.
Neli Ružić: *Bez riječi*, 2013., videorad, prikaz umjetničina oca Nenada Ružića

prostor povezan s ideologijom ranih komunističkih godina bivše Jugoslavije. U radu se isprepleću dva pejzaža: prvi vizualno prikazani dnevni pejzaž proljetne zelene šume snimljen u Meksiku i drugi noćni, vjetroviti, zimski pejzaž koji se navodi stihovima pjesme inkorporiranim u rad. U pjesmi se na fantazmagoričan način prikazuju povijesna utopija i umjetničin stric koji djeluje iz svoje nevidljivosti, a suradnja s četrnaestogodišnjim sinom Lukom, njegova dob i identitet ključni su elementi tog rada koji ukazuje na simultanost vremena, koja je, za razliku od povijesne koncepcije vremena kao ideje progresa, integrirana u prostoru postpovijesnog vremena.⁶⁵

Uprizorenje s autoričnim ocem Nenadom Ružićem, snimljeno na Marjanu, Neli Ružić osim što izlaže u sklopu *Pjesama za budućnost* izlaže i individualno pod nazivom *Bez riječi*. Otac Nenad smješten je u šumski pejzaž u kojem počinje padati snijeg. Jedno vrijeme promatra krajolik, a zatim počinje mrmljati *Marjane, Marjane* ne otvarajući usta. Melodija ot-

kriva identifikaciju s mjestom, a čin pjevušenja pobuđuje potiskivanje, ali i otpor. Prešućene i neizgovorene riječi, ali i ambivalentnost podsjećaju na cenzuru kao posljedicu ideoloških promjena koje formiraju lokalne identitete. Popularna je pjesma nastala tridesetih godina prošlog stoljeća u Splitu, tekst joj se mijenjao s vremenom/ideologijama, a danas je još uvijek važna za lokalni identitet. Kadar s umjetničnim ocem prenosi sjećanje na strah i političku šutnju pomiješano s vezanošću za mjesto i osobnim sjećanjima. Nadalje, Marjan je u novijoj povijesti bio pod prijetnjom privatizacije te je postao poprište borbe za javni prostor. Na taj tada suvremeni kontekst također reagira to videoupriorenje, istovremeno istražujući identitet i intimne slojeve povijesti.⁶⁶

Na kraju, uključivanjem prijateljice Tanje i pozadine srpske obitelji iz Hrvatske iz koje dolazi te njezinim smještanjem među članove obitelji, umjetnica razbija očekivanu obiteljsku genealogiju.⁶⁷

Odabrane pjesme prepoznatljivih političko-ideoloških pozadina umjetnica tretira kao platforme na kojima rastavlja povijest od memorije. Alegorijskom scenom predočava odnos objavljene povijesti i sjećanja, odnosno ukazuje kako institucionalna povijest nije nužno ona koja se potvrđuje u kolektivnom sjećanju.⁶⁸ Kako je sama sažela, videoinstalacija je „neka [je] vrsta arheologije međugeneracijske memorije i temporalnosti kroz odnos ideologije, emocionalnosti glazbe i pejzaža.“⁶⁹

Treće vrijeme

Rad *Treće vrijeme* izveden je 2007. godine kao instalacija koja je namijenjena postavljanju na zid. Prije je u tekstu spominjan kao jedan od radova u kojem niti aktivno sudjeluju u stvaranju sadržaja. Instalacija je uokvirena i na tri jednaka kvadratna polja podijeljena crnim okvirom. U vanjska su polja uglavljena dva pronađena jednaka sata dok je u sredini smješteno klupko crnog konca, čije dimenzije i oblik odgovaraju kružno postavljenim brojčanicima bočnih mu satova. Na početku izložbe lijevi se sat podesi tako da pokazuje vrijeme u Meksiku, a desni da pokazuje vrijeme u Hrvatskoj. Dvije su niti izvučene iz centralnog klupka i privezane za rotirajuće osovine satova koji se pokreću paralelno. Što vrijeme više odmiče, to se kazaljke satova više napinju dok ih u jednom trenutku zapetljana nit koja ih povezuje ne zaustavi.⁷⁰ Simbolika instalacije upućuje

66 Neli Ružić, „Wordless“, pristupljeno 20. 5. 2022., https://www.youtube.com/watch?v=vzoYK05w00w&ab_chagrael=neliruzic.

67 Kranjčević Batalić, „Umjetničke čakule.“

68 „Država zloupotrebljava sjećanja.“

69 „Izjava autorice o svom radu.“

70 Boris Greiner, „Neli Ružić: Treće vrijeme“, pristupljeno 24. 5. 2022., <http://dossier17.petikat.com/dossier/59/16/trece-vrijeme>; Jasminka

Sl. 13.
Neli Ružić:
Treće vrijeme,
2007.

na „probleme premošćivanja vremenske i zemljopisne udaljenosti, ali i na apsurd pokušaja izjednačavanja atomskog vremena, kao najpreciznije izmjerenog ‘stvarnog’ vremena, s vrlo osobnim doživljajem vremena koje je često teško svodljivo na strogi metrički sustav.“⁷¹ Izvedeno iz poetične prezentacije rada, *Treće vrijeme* je vrijeme između, vrijeme „izvan mjerljivih kategorija“⁷², vrijeme kao prostor iz kojeg umjetnica stvara rad – „na razmeđu vremena i geografije kao mjesta sjećanja i povijesti, kako individualne, tako i kolektivne“.⁷³

Zaključak

Predstavljani radovi iz umjetničkog opusa Neli Ružić objedinjeni su okvirom teme osobne i kolektivne memorije, njihova odnosa i isprepletenosti. Radi se o osobnom iščitavanju povijesti, problemu memorije i zaborava, postavljanju vlastitosti u i naspram kolektivnom i političkom, posreduje se kritičnost spram službene povijesti i vladajuće društveno-ekonomske klime tranzicijskog društva. Isprepletenost i uvjetovanost osobnih narativa (koji su polazišna točka u radovima umjetnice) i dominantnoga kolektivnog (političkog) narativa isprofilirali su se u veliku motivacijsku cjelinu, platformu stvaralačkog djelovanja i polje velikoga umjetničkog potencijala. Radovi Neli Ružić progovaraju jednom posebnom poetikom i naglašenom simbolikom, čistoćom izraza i puninom značenjskih kodova, dubokom promišljenošću i kritičkim stavom. Autorica svoje radove često rekontekstualizira čime se umnažaju značenjski slojevi, a iako posreduje intimne teme, njezino umjetničko djelovanje nije patetično nostalgično niti u afektu. Umjetnica progovara o osobnim temama koje su uglavnom ucijepljene

Babić, ur., *Kradljivci vremena*, katalog izložbe (14. 7. – 28. 8. 2016.) (Split: Galerija umjetnina, 2016), 41.

71 Babić, *Kradljivci vremena*, 41.

72 Greiner, „Treće vrijeme.“

73 Palacios, „Fantazmagorične niti povijesti i vremena“, 75.

u kolektiv, ali i univerzalnosti, kao što su teorijske teme vremena i prostora.

Iz radova prikazanih u ovom tekstu može se izdvojiti nekoliko bitnih elementa koji se ističu u umjetničkom procesu autorice: arhiv i arhiviranje, elementi tradicijske kulture, brisanje te kritičko sagledavanje. Neli Ružić u svom radu koristi strategiju brisanja koju vidi kao jedan od izlaza ili oslobođenja od povijesti i put prema budućnosti. Naravno, brisanje prati upisivanje nekoga novog osobnog sadržaja. Koristi elemente tradicijske kulture kao što su pjesme i pejzaž te proces arhiviranja (tj. stvaranje arhiva), ali na njih ne gleda kao na poznate predstavnike povijesti, nego preko njih gradi priču vlastite povijesti; priču o prošlom, sadašnjem i budućem.

Ono što je za Ružić karakteristično, a isto tako važno za današnji trenutak jest promatranje i reagiranje na zbilju koja nas okružuje i iznalaženja kreativnih načina njezina predočenja. Aktualnost njezina umjetničkog djelovanja potiče na sagledavanje i propitivanje uvjetovanosti vlastitih identiteta unutar suvremenog društva u kojem je memorija, bilo politizacijom, manipulativnim narativima i/ili utjecajem novih tehnologija, ugrožena.⁷⁴

Uočeno je kako se kroz čitav opus, uz istaknutu temu osobne i kolektivne povijesti, provlači i jedna druga tema kojoj se autorica u posljednje vrijeme sve više okreće. Naime, umjetnicu, među ostalim, zanima i tema vremena: iskustvo, percepcija i uloga vremena, nestabilnost i fragmentarnost vremenskih struktura, različiti aspekti temporalnosti, multitemporalnost, heterokronija i raslojavanje vremena te slično,⁷⁵ tema koja se nadovezuje na temu memorije i koja izvorište vrlo vjerojatno također ima u migrantskom iskustvu i identitetskim preispitivanjima. Navedenim se problematikama vremena poglavito bavila u eksperimentalnom filmu i knjizi istog imena, ali ne i pristupa, *Nigdina/NOWhere* (2018. i 2019.), kao i recentnom izložbenom koncepcijom *Timescape*⁷⁶. Uočen je, dakle, potencijal da se kroz optiku pojma vremena sagleda rad Neli Ružić, odnosno novim pogledom otvori prostor za daljnja istraživanja i prezentiranja opusa umjetnice.

74 Babić, „Ukradene sjene“, 14.

75 „Izložba Timescape / Galerija MKC“; Gluić, *Neli Ružić: Timescape, 2.*; Šimpraga, „Sadašnjost je mjesto odakle se sjećamo.“

76 Izvedena je u više verzija: *Timescape* (2021.), Galerija MKC, Dom mladih, Split; *Timescape – vremenski obzor* (2023.), palača Vranyczany, Hrvatski inženjerski savez, Zagreb; *Timescape – vremenski pejzaž* (2023.), Galerija Podroom, Kulturni centar Beograd. – Anja Tomljenović, „Umjetnost može isprovocirati promjenu“, pristupljeno 10. 11. 2023., <https://vizkultura.hr/intervju-neli-ruzic/>; „Neli Ružić – Timescape – vremenski pejzaž“, Umjetnički paviljon u Zagrebu, pristupljeno 10. 11. 2023., <https://umjetnicki-paviljon.hr/najava-izlozbe-neli-ruzic-timescape-vremenski-pejzaz-u-beogradskoj-galeriji-podroom/>.

Popis literature

- Babić, Franka. „Umjetnost i kultura prostori su reprezentacije i pridonose promijeni.“ *Universitas* 14, 163 (lipanj 2023): 28–29.
- Babić, Jasminka. „Umjetnost gradu.“ *Revizor* 2, 4 (2019): 28–30.
- Babić, Jasminka. „Ukradene sjene.“ U *Neli Ružić: Sjene budućnosti*, uredile Jasminka Babić i Sabina Salamon, katalog izložbe (10. 11. – 4. 12. 2016., 13. 12. 2016. – 13. 1. 2017.), 11–14. Split: Galerija umjetnina, Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2016.
- Babić, Jasminka, ur. *Kradljivci vremena*, katalog izložbe (14. 7. – 28. 8. 2016.). Split: Galerija umjetnina, 2016.
- Babić, Jasminka i Sabina Salamon, ur. *Neli Ružić: Sjene budućnosti*, katalog izložbe (10. 11. – 4. 12. 2016., 13. 12. 2016. – 13. 1. 2017.). Split: Galerija umjetnina, Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2016.
- Gluić, Jasna. *Neli Ružić: Timescape*, tekst izložbe (8. – 29. 5. 2021.). Split: Galerija MKC, Dom mladih, 2021.
- Gradsko vijeće Grada Splita. *Prijedlog rješenja o imenovanju člana Vijeća u kulturi za muzejsko-galerijsku i likovnu djelatnost*. URBROJ: 2181/01-09-01/05-18-85 (Split, 13. lipnja 2018). Dostupno na: <https://www.split.hr/gradska-uprava/gradsko-vijece/sjednice-gradskog-vijeca/12-sjednica-gradskoga-vijeca-grada-splita-19-lipnja-2018-godine>.
- Palacios, Carlos E. „Neli Ružić: fantazmagorične niti povijesti i vremena.“ U *Neli Ružić: Sjene budućnosti*, uredile Jasminka Babić i Sabina Salamon, katalog izložbe (10. 11. – 4. 12. 2016., 13. 12. 2016. – 13. 1. 2017.), 73–75. Split: Galerija umjetnina, Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2016.
- Ružić, Neli. *Nigdina/NOWhere*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, Neli Ružić, 2019.
- Salamon, Sabina. „Third Is Possible – Reminiscences and Oral Tradition as Personal Baggage in the Processes of Cultural Displacement.“ U *Between Mobility Control and Social Transformation: Art / Interdisciplinary Project Risk Change*, ur. Ksenija Orelj, Sabina Salamon i Marina Tkalčić, 154–159. Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2020.
- Salamon, Sabina. „Treće je moguće.“ U *Neli Ružić: Sjene budućnosti*, uredile Jasminka Babić i Sabina Salamon, katalog izložbe (10. 11. – 4. 12. 2016., 13. 12. 2016. – 13. 1. 2017.), 33–36. Split: Galerija umjetnina, Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2016.
- Šimičić, Darko, Vinterhalter, Jadranka i Vukmir, Janka, ur. *Checkpoint*, katalog izložbe (17. 10. – 7. 11. 1995.). Zagreb: Moderna galerija, 1995.
- Torreblanca, Andrea. „Neli Ružić.“ U *Neli Ružić: Sjene budućnosti*, uredile Jasminka Babić i Sabina Salamon, katalog izložbe (10. 11. – 4. 12. 2016., 13. 12. 2016. – 13. 1. 2017.), 53–55. Split: Galerija umjetnina, Rijeka: Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 2016.

Mrežni izvori

- Babić, Jasminka. „Neli Ružić // Sjene budućnosti.“ Pristupljeno 12. 5. 2022. <https://www.galum.hr/izlozbe/izlozba/1492/>.
- Dalmacija News. „Split: Otvorena izložba „Sjene budućnosti“ Neli Ružić.“ Pristupljeno 10. 5. 2022. <https://www.dalmacijanews.hr/clanak/svv6-u-galeriji-umjetnina-otvorena-izlozba-sjene-buducnosti-neli-ruzic/#clanak/svv6-u-galeriji-umjetnina-otvorena-izlozba-sjene-buducnosti-neli-ruzic>.
- Greiner, Boris. „Neli Ružić: Treće vrijeme.“ Pristupljeno 24. 5. 2022. <http://dossier17.petikat.com/dossier/59/16/trece-vrijeme>.
- Hrvatska udruga likovnih umjetnika, Split. „Neli Ružić: Izjava autorice o svom radu.“ Pristupljeno 5. 5. 2022. <http://hulu-split.hr/artisti/ruzic-neli/>.
- Hrvatska udruga likovnih umjetnika, Split. „Neli Ružić / Time lapsus.“ Pri-

stupljeno 10. 5. 2022. <http://hulu-split.hr/izlozbe/time-lapsus/>.

- Institut za suvremenu umjetnost, Zagreb. „Neli Ružić: Time Lapsus, samostalna izložba.“ Pristupljeno 10. 5. 2022. <http://www.institute.hr/program/neli-ruzic-time-lapsus/>.
- Kranjčević Batačić, Tonči. „Umjetničke čakule: S novom budućnošću izražavaju i nove prošlosti.“ Pristupljeno 12. 5. 2022. http://ss-likovne-umjetnosti-st.skole.hr/print/?prt_name=news&prt_id=716.
- Kulturpunkt.hr. „Iskustva migracije.“ Pristupljeno 10. 5. 2022. <https://www.kulturpunkt.hr/content/iskustva-migracije>.
- Kulturpunkt.hr. „Vlastita pripovijest i javna povijest.“ Pristupljeno 10. 5. 2022. <https://www.kulturpunkt.hr/content/vlastita-pripovijest-i-javna-povijest>.
- Kulturpunkt.hr. „Znana i neznana povijest.“ Pristupljeno 10. 5. 2022. <https://www.kulturpunkt.hr/content/znana-i-neznana-povijest>.
- Multimedijalni kulturni centar, Split. „Neli Ružić izložba Timescape / Galerija MKC, svibanj 2021, autor videa Darko Škrobonja.“ Pristupljeno 20. 5. 2022. https://m.facebook.com/watch/?v=386831619676631&_rdr.
- Muzej moderne i suvremene umjetnosti, Rijeka. „Neli Ružić, Sjene budućnosti.“ Pristupljeno 6. 5. 2022. <https://mmsu.hr/dogadaji/neli-ruzic-sjene-buducnosti/>.
- Nacionalni muzej moderne umjetnosti, Zagreb. „Povijest NMMU: Kratka povijest muzeja.“ Pristupljeno 4. 5. 2022. <https://nmmu.hr/povijest-nmmu/>.
- Oslobođenje portal. „Država zloupotrebljava sjećanja.“ Pristupljeno 16. 5. 2022. <https://www.oslobođenje.ba/magazin/kultura/film/kina/drzava-zloupotrebljava-sjecanja>.
- Ružić, Neli. „Hitnost.“ Pristupljeno 2. 5. 2022. <https://www.almissa.org/arhiva/2020/>.
- Ružić, Neli. „Red Forest.“ Pristupljeno 12. 5. 2022. <http://neliruzic.com/red-forest-2012/>.
- Ružić, Neli. „Wordless.“ Pristupljeno 20. 5. 2022. https://www.youtube.com/watch?v=vzoYKO5wO0w&ab_chagrael=neliruzic.
- Šimpraga, Saša. „Neli Ružić: Sadašnjost je mjesto odakle se sjećamo.“ Pristupljeno 16. 5. 2022. <https://www.portalnovosti.com/neli-ruzic-sadašnjost-je-mjesto-odakle-se-sjecamo>.
- Tomljenović, Anja. „Umjetnost može ispovocirati promjenu.“ Pristupljeno 10. 11. 2023. <https://vizkultura.hr/intervju-neli-ruzic/>.
- Udruga antifašista Dubrovnik. „Konjuh planinom – stihovi.“ Pristupljeno 12. 5. 2022. <http://www.uafdu.hr/konjuh-planinom-stihovi/>.
- Umjetnička akademija u Splitu. „Slikarstvo: O odsjeku.“ Pristupljeno 30. 4. 2022. <https://www.umas.split.hr/odjeli/likovna-umjetnost/slikarstvo/>.
- Umjetnički paviljon u Zagrebu. „Neli Ružić – Timescape – vremenski pejzaž.“ Pristupljeno 10. 11. 2023. <https://umjetnicki-paviljon.hr/najava-izlozbe-neli-ruzic-timescape-vremenski-pejzaz-u-beogradskoj-galeriji-podroom/>.

Slikovni prilozi

- *Slika 1.* Neli Ružić: *Prije svitanja*, 1995., modularna podna skulptura, otok Šolta. Fotografiju snimila Neli Ružić. Izvor: Neli Ružić.
- *Slika 2.* Neli Ružić: *Prije svitanja*, 1996., *Izložba skulpture*, Kliška tvrđava, Klis. Fotografiju snimila Neli Ružić. Izvor: Neli Ružić.
- *Slika 3.* Zatečeno stanje skulpture Neli Ružić *Prije svitanja* (1995.), 2018., tvrđava Klis. Preuzeto s: <http://neliruzic.com/nigdina-nowhere/>.
- *Slika 4.* Neli Ružić: *Obiteljski arhiv*, 2005. – 2010., Institut za suvremenu umjetnost, Zagreb. Preuzeto s: <http://hulu-split.hr/izlozbe/time-lapsus/>.
- *Slika 5.* Neli Ružić: *Obiteljski arhiv*, 2005. – 2010., prikaz kuglica tkanine u vitrini, Institut za suvremenu umjetnost, Zagreb. Fotografiju snimio Zoran Krmpetić. Izvor: Neli Ružić.
- *Slika 6.* Neli Ružić: *Obiteljski arhiv*, 2005. – 2010., fotografija pojedinačne

- kuglice. Fotografiju snimio Darko Škrobonja. Izvor: Neli Ružić.
- *Slika 7.* Neli Ružić: *Dahovi (XX. stoljeće)*, 2007. – 2016., Galerija umjetnina, Split. Fotografiju snimio Zoran Alajbeg. Preuzeto s: <http://neliruzic.com/shadows-of-the-future/>.
 - *Slika 8.* Neli Ružić: *Dahovi (XX. stoljeće)*, 2007. – 2016., prikaz pojedinačne pločice. Preuzeto s: <http://neliruzic.com/timescape/>.
 - *Slika 9.* Neli Ružić: *Putovnica*, 2005. Fotografiju snimila Neli Ružić. Izvor: Neli Ružić.
 - *Slika 10.* Neli Ružić: *Snijeg*, 2005. Fotografiju snimio Zoran Alajbeg. Izvor: Neli Ružić.
 - *Slika 11.* Neli Ružić: *Pjesme za budućnost*, 2013., trokanalna videoinstalacija. Preuzeto s: <http://neliruzic.com/songs-for-the-future-2013/>.
 - *Slika 12.* Neli Ružić: *Bez riječi*, 2013., video rad, prikaz oca umjetnice Nenada Ružića. Preuzeto s: <http://neliruzic.com/wordless-2013/>.
 - *Slika 13.* Neli Ružić: *Treće vrijeme*, 2007. Fotografiju snimio Darko Škrobonja. Izvor: Neli Ružić.

Ovaj članak nastao je na temelju diplomskog rada „Osobna i kolektivna memorija u umjetničkom opusu Neli Ružić“ obranjenog na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Splitu 2022. godine.

Mentorica: doc. dr. sc. Silva Kalčić

This research is based on the MA thesis titled “Personal and Collective Memory in the Artistic Oeuvre of Neli Ružić,” defended in 2022 at the Department of Art History, Faculty of Arts and Social Sciences in Split, under the supervision of Assistant Professor Silva Kalčić.

The Interplay of Personal and Collective Memory in the Artistic Oeuvre of Neli Ružić

This paper examines the artistic oeuvre of Neli Ružić, a multimedia artist active on the Split art scene. By analysing and synthesizing an important segment of her profoundly conceptualized artistic practice, the study delves into her thoughts on the relationship and interaction between personal and collective memory, that is, memory and the official historical narratives. Some biographical data, notably her migration to Mexico in the late 1990s and subsequent return to Split in 2012, serve to underscore the artist’s experience of migration as a defining influence on her art. The paper scrutinizes distinctive aspects of Ružić’s oeuvre and its thematic underpinnings, with a primary focus on artworks that engage with the themes of personal and collective memory. The selected works span various media, including sculptures, objects, installations, photographs, and video installations. The paper analyses about twenty artworks by Neli Ružić, emphasizing seven (Before Dawn, Family Archive, Breaths (20th Century), Passport, Snow, Songs for the Future, The Third Time) exhibited recently in Croatian artistic circles.

LIKOVNE I VIZUALNE UMJETNOSTI – METODOLOGIJA I KURIKULUM